

Віталій Рудь
*старший науковий співробітник
Науково-дослідного відділу фондів МІДЦ*

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті наведено окремі приклади автоматизованих інформаційних систем, які використовуються в музеях України, Росії та Казахстану. Окреслено перспективи застосування таких систем у подальшій фондовій діяльності Музею історії Десятинної церкви.

Ключові слова: *комп'ютерні технології, автоматизовані системи, фондова робота, облік, документація, паспортизація, «Музеолог».*

В статье приведены отдельные примеры автоматизированных информационных систем, которые используются в музеях Украины, России и Казахстана. Определены перспективы применения таких систем в дальнейшей фондовой деятельности Музея истории Десятинной церкви.

Ключевые слова: *компьютерные технологии, автоматизированные системы, фондовая работа, учет, документация, паспортизация, «Музеолог».*

This paper presents some examples of the information systems application in museums of Ukraine, Russia and Kazakhstan. The prospects of practical application of such systems for the documentation of the Museum's of History of Desiatynna Church holdings material have been highlighted.

Keywords: *computer technology, automated information data system, holdings of a museum, accounting, documentation, «Museolog».*

Останні десятиліття розвитку суспільства марковані широким впровадженням комп'ютерних технологій у всі сфери людського життя. Не стали виключенням і музейні заклади світу, де найчастіше інформаційні системи застосовуються у фондовій діяльності. Переваги такого впровадження полягають у прискоренні всіх робіт з обліковою документацією та каталогізацією. Поряд із цим музеями створюються електронні бази даних з інформацією про мільйони експонатів, музеї обмінюються інформацією про нові знахідки та їх дослідження, видають тисячі нових наукових та науково-популярних каталогів, активно популяризують науку й мистецтво [6]. Інформатизація обліку музейних фондів створює нові можливості для комунікації музею із зовнішнім середовищем. Адже існує можливість отримати інформацію поза межами музею, при цьому затративши мінімум часу та коштів [8].

Яскравим прикладом подібної роботи існує в музеях західних країн. Саме тут дослідники чи просто зацікавлені відвідувачі з допомогою комп'ютерних баз даних мають можливість використовувати інвентаризаційні каталоги фондосховищ музею. Отримуючи при цьому вичерпну різносторонню інформацію (текстову, графічно-обмірну, фотоілюстративну) про будь-яку музейну річ. Причём незалежно від того, чи остання представлена в експозиційно-виставкових залах, чи зберігається у фондосховищі [6].

Намагаються не відставати в плані інформатизації фондів колекцій і країни СНД. До прикладу, у сусідній Російській Федерації розроблено ряд програм, які застосовуються і в українських музеях. Серед найбільш вживаних варто згадати програми «Ніка-музей», «Каміс», АС «Музей».

Сучасна комплексна інформаційно-довідкова система «Ніка-музей» розроблена колективом компанії Cognitive Technologies у 2000 році. Пілотний проект програмного забезпечення було встановлено в Державному історичному музеї (Москва). Після вдалих і результативних випробувань систему впроваджено в Картинній галереї м. Красноармійська та Музеї історії міста Москви. А на базі системи «Ніка» розроблено автоматизовану інформаційну систему «Електронний каталог експонатів Музею ім. Андрія Рубльова».

Успішне застосування програми «Ніка-музей» зумовлено її багатофункціональністю. Вона забезпечує: облік прийому, видачі та руху музейних предметів; створення необхідної обліково-депозитарної документації; всебічний опис музейних предметів; створення і підтримку відеоохоронного банку зображень музейних предметів; створення практично необмеженої за об'ємом бази даних музейних колекцій, що включає не тільки опис та зображення музейних предметів, але й опис і зберігання пов'язаних з ними історичних подій, історичних осіб, бібліографії, географічних об'єктів, відео- та аудіоматеріалів, виставок тощо; ефективний пошук предметів і пов'язаних з ними матеріалів за різними критеріями; ефективний пошук та відбір предметів для виставок; підготовку супровідної виставкової документації; підтримку сучасних способів роботи з відвідувачами за допомогою мережі Інтернет та інформаційних інтерактивних каталогів; створення зведених колекцій; гнучке налаштування під специфіку кожного музею [4].

Ще однією автоматизованою системою музейного обліку є програма АС «Музей», четверта версія якої розроблена Головним інформаційно-обчислювальним центром Мінкультури Росії у 2009–2010 роках. Ця сучасна автоматизована інформаційна система призначена для ведення державного обліку музейних фондів, первинної реєстрації та атрибуції предметів, наукової інвентаризації, ведення карток предмета за різними картотеками й допоміжними описами. Також програма дозволяє прослідкувати рух фондів музейних предметів, як у межах музею, так і поза ним, документування проведених робіт (оформлення документів фондово-закупівельної комісії, складання облікових карток, різних актів, довідок і звітів про стан музейного фонду тощо). Функціональні можливості АС «Музей» передбачають: 1) можливість експорту / імпорту даних із зовнішніх систем; 2) можливість обліку більшої кількості відомостей про реставраційні роботи; 3) розширені можливості для наукового вивчення й опису предметів. Остання версія програми відрізняється досить простим пошуком описів предметів у базі даних (БД) і видачею списків знайдених предметів у Word [1].

На сьогодні найбільш розвинутою системою з-поміж існуючих на ринку Росії вважають комплексну автоматизовану музейну інформаційну систему «КАМІС 2000». Остання була розроблена Санкт-Петербурзькою фірмою «Альт-Софт». Вона дозволяє, крім обліку, створювати друковані й Інтернет каталоги для розміщення в Інтернеті та публікації друкованих видань. Починаючи з 2006 року розробники, працюють над проектом, що дозволить використовувати RFID технологію в музеях, яка дасть можливість контролювати наявність предметів в експозиції та обліку та здійснювати звірку всіх му-

зейних предметів за допомогою електронних засобів. Ще однією особливістю «КАМІС» є те, що розробники налагоджують систему безпосередньо під конкретний музей та діючи в ньому внутрішню структуру обліку. Такий підхід дає можливість якісно і швидко впровадити систему [3].

Станом на березень 2006 року система «КАМІС» була встановлена в 164 музеях Росії. У середньому на рік це число збільшується на 10–15 музеїв. Ця цифра збільшується також і за рахунок музеїв України. З 2010 року програма працює в Меморіальному комплексі «Національний Музей історії Великої Вітчизняної війни».

Вищеназвані три інформаційні системи розроблені в рамках комерційних проєктів, тому впровадження їх музеями коштує недешево.

Водночас існують ще два варіанти отримання подібного програмного забезпечення. Перший – це створення музеєм інформаційної системи своїми силами. Другий – індивідуальне замовлення програмного забезпечення в спеціалізованих установах. Третій – використання безкоштовних програм, розроблених міжнародними культурними фондами чи об'єднаннями.

Перший спосіб використали 2013 року співробітники Харківського історичного музею, створивши інформаційну систему «Клію». З її допомогою користувачі мають можливість описувати колекції та окремі предмети в електронному вигляді. При цьому розробники дотрималися вимог щодо науково-уніфікованих паспортів, затверджених урядовими й міністерськими актами. Таким чином, інформація про кожен предмет представлена в музеї як запис у базі даних і як паперовий науково-уніфікований паспорт. Повний цикл роботи програми містить у собі первинний облік, текстовий опис музейного предмета, внесення зображення предмета, класифікацію, створення науково-уніфікованого паспорта, пошук інформації у базі даних [8].

Шляхом здійснення власної розробки програмного забезпечення скористалися і співробітники Державного природознавчого музею НАН України. Вони створили електронну базу даних колекції судинних рослин Гербарію, яка дає можливість в електронному варіанті створювати паспорт окремого зразка, вносити пізніші правки та шукати необхідну інформацію за різними пунктами [2].

Вибрати другий варіант, індивідуальне замовлення послуг спеціалізованих установ на сьогодні мають можливість лише добре фінансовані музейні установи України. Так, із січня 2012 року в Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику (НКПІКЗ) впроваджено пілотний проєкт зі створення електронного каталогу фондів колекцій Заповідника. Запуск цього проєкту став можливим за співпраці НКПІКЗ з ТОВ «Електронні архіви України» – комерційною компанією, що спеціалізується на оцифруванні предметів бібліотечного, архівного та музейного фондів, оригіналів супровідної облікової документації [5].

І, нарешті, третій варіант автоматизації системи електронного обліку в музейних закладах – використання безкоштовних програм. У цій ніші звертає на себе увагу вільне програмне забезпечення під назвою «Музеолог», яке розроблено ЮНЕСКО 1998 року на базі проєкту, здійснюваного з головними музеями Центральної Азії. Опорними пунктами для тестування програмного забезпечення стали Центральний державний музей Республіки Казахстан з Алмати та Історичний музей Киргизстану.

«Музеолог» – це комп'ютерна програма зі створення інформаційних каталогів музейних колекцій, інакше кажучи, електронний каталог, за допомогою якого музей має можливість реалізувати такі завдання:

- збереження колекції музейних предметів;
- облік та управління цією колекцією;
- вивчення колекції з метою поглиблення знань про експонати;
- забезпечення доступу громадськості до колекції;
- видання публікацій.

Програма «Музеолог» дозволяє здійснювати опис предметів не лише за допомогою текстового запису, як і в інших програмах, але також за допомогою необмеженої кількості цифрових зображень. Особливістю цієї програми є можливість введення в одну й ту саму описову систему як даних, призначених для управління колекцією (відомості про рух експоната; про реставрацію; про збереження), так і даних, призначених для опису колекцій, що належать до різних категорій культурної спадщини, зокрема: археологічні артефакти; природничі предмети; предмети образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, що представляють етнографічний і культурологічний інтерес.

Найголовнішим досягненням розробників «Музеолога» є те, що доступ до програми мають не тільки співробітники конкретного музею, але й будь-який користувач Інтернету. Завдяки цьому «Музеолог» дає можливість усвідомлення нової ролі музеїв для передачі змісту музейних колекцій у сферу суспільного надбання, організовуючи вільний доступ населення, застосовуючи нові інформаційні та комунікаційні технології. Головне, що за допомогою спеціального поля в програмі співробітники музею вирішують, які експонати надавати для публічного доступу, а які не надавати, тобто залишити виключно для внутрішньо-музейного користування [7, с. 37–39].

Для запуску та роботи «Музеолога» потрібна така комп'ютерна техніка: насамперед сервер, де зберігатиметься вся база даних, комп'ютери клієнтів або робочі місця для зберігачів фондів колекцій, наукових співробітників, системного адміністратора, дослідників, а також, при необхідності, для відвідувачів музею. Однак цей варіант прийнятний для великих музеїв, де багато експонатів та співробітників, які вноситимуть дані про колекції. Для малих музеїв розпочати роботу з таким програмним забезпеченням можна з одного комп'ютера, на якому зберігатиметься вся інформація та з допомогою якого вноситимуться зміни в облікову систему.

Отже, названі вище переваги програми «Музеолог» достатньо чіткі, щоб використовувати цю інформаційну систему в роботі фондів Музею історії Десятинної церкви. Наголосимо на основних із них:

- 1) програма безкоштовна, а при відсутності значного фінансування це суттєво;
- 2) для початку роботи достатньо мати один комп'ютер;
- 3) можливість різностороннього опису предмета відповідно до галузі знань та стеження за його рухом;
- 4) публічний доступ до експонатів.

Приведені приклади практики та перспектив упровадження інформаційних технологій у музеї доволі не поодинокі в Україні. Утім, як вважає голова правління Українського центру розвитку музейної справи Владислав Піоро, щодо цього впровадження

існують застереження, адже в «Україні відсутня нормативно-правова та методична база електронного музейного обліку». Загалом він «можливий, але має здійснюватися відповідно до Порядку, який досі не розроблений. Вихідні ж форми документації (зокрема, науково-уніфікований паспорт) не можуть бути вичерпним джерелом для формування структури БД [база даних. – В. Р.]. Намагання вирішити проблему самостійно... дасть короткострокові переваги тільки на рівні окремого конкретного музею. Якщо ж говорити про об'єднання інформації – регіональні та національні банки даних – така розрізненість інструментарію, а головне методологічного підходу в його використанні може стати дуже серйозною перешкодою. Зокрема, якщо ставити за мету впровадження системи обліку музейних колекцій у національних масштабах, то порядок має бути виключно таким: 1) розробка належної нормативної бази та національних стандартів електронного музейного обліку...; 2) впровадження на місцях, у конкретних музейних закладах програмно-апаратних засобів автоматизації фондово-облікової діяльності, що мають відповідати національним стандартам музейного електронного обліку та обміну інформацією; 3) забезпечення роботи загальнодержавного електронного реєстру музейних предметів, інформація до якого має надходити зі службових баз даних конкретних музеїв» [5].

Джерела та література

1. Автоматизированная система «Музей-4» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.givc.ru/activity/museum4/>.
2. Климшин О.С. Розробка електронної бази даних для гербарних колекцій судинних рослин // Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2011. – Вип. 27. – С. 15–24.
3. Кобцев К. Комп'ютеризація музеїв – сьогодення перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://matriks-pres.com.ua/index.php/statti-kamis/10-kamis/146-komp-yuterizatsiya-muzejiv-sogodennya-perspektivi-rozvitku>.
4. НИКА-Музей – комплексная информационно-справочная система [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://webcity-culture.ru/pages/nika_museum.
5. Піоро В. Улюблена мозоля українських музейників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/25459>.
6. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство : навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 428 с.
7. Туенбаева К., Куленов Ж., Когабай Ш. Свободное программное обеспечение. Приложения для образования, культуры и доступа к информации. – Алматы, 2009. – 122 с.
8. Шевцов І. Безкоштовне програмне забезпечення для обліку музейних фондів: нотатки із власного досвіду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/32135>.